

Unapređenje obrazovnog nivoa zaposlenih u tekstilnoj industriji Srbije*****

Rezime: Ovim radom analizira se uloga znanja i obrazovanja stručnih kadrova tekstilne industrije. Inženjeri tekstilne tehnologije učestvuju u definisanju koncepta upravljanja tehnologijom koja je od presudnog značaja za rast i razvoj preduzeća tekstilne industrije. Pred stručne kadrove postavlja čitav niz zahteva u cilju njihovog permanentnog inoviranja znanja i veština. Osim poznavanja "tradicionalnih" veština i znanja iz različitih tekstilnih tehnologija, savremeni stručni kadrovi treba da poseduju i znanja o organizaciji poslovanja preduzeća, strateškom i operativnom planiranju, marketingu, upravljanju kvalitetom, itd, kako bi se osposobili za rešavanje kako tehničkih tako i upravljačkih problema.

Ključne reči: obrazovanje, znanje, tekstilna industrija, poslovanje,

Summary: This issue analyzes the role of knowledge and education of the expert personnel in the textile industry. The engineers of textile technology participate in defining the concept that manages technology which is of paramount importance for the growth and development of the textile industry enterprises. There is a wide range of demands for expert personnel which has aim to provide them with constant advanced training. Beside implementing „traditional“ skills and knowledge of various textile technologies, contemporary expert personnel should also possess knowledge of organizational business management, strategic and operative planning, marketing, quality management, etc in order to enable the personnel for solving both technical and management problems.

Keywords: education, knowledge, textile industry, management

* Rad je primljen 28. januar 2008. godine i bio je jednom na reviziji kod autora

** Tehnička škola Stara Pazova, igonera@eunet.yu

*** Ekonomski inststut, Beograd

**** Tehnički fakultet "Mihajlo Pupin", Zrenjanjin,

***** Rad predstavlja deo rezultata istraživanja na projektu 149011 „Determinisanje dimenzija organizacione strukture u funkciji kvantifikacije uticaja najvažnijih kontingentnih faktora preduzeće“ finansiranog od strane MN

1. Uvod

U savremenom poslovnom okruženju, koje karakterišu brzi tehnološki razvoj i globalizacija poslovanja preduzeća moraju da ulažu velike poslovne napore u održavanje i razvijanje svoje tržišne pozicije. Značajni ciljevi savremenog poslovanja preduzeća su uglavnom usmereni prema dostizanju svetskih normativa kvaliteta asortimana proizvoda. Ovako postavljeni ciljevi neminovno stvaraju određene preduslove za jedan novi savremeni i dugoročni rast i razvoj preduzeća. One organizacije koje se na vreme ne prilagode svetskim normativima neće uspeti da prežive ni početni proces globalnog restrukturiranja. Ovo se prevashodno odnosi na preduzeća koja se bave asortimanom proizvoda namenjenih finalnoj potrošnji, a među kojima je dobrim delom i tekstilna industrija.

Značajna, a možda i ključna odgovornost za opstanak i razvoj ovih preduzeća spada u domen rukovodstva i stručnih kadrova. Odgovornost rukovodstva je pre svega u tome što isto kreira politiku i strategiju preduzeća a istovremeno utiče i na motivaciju, razvoj, komunikaciju i ponašanje stručnih kadrova. Odgovornost stručnih kadrova ogleda se u stalnom obrazovanju i inoviranju svojih znanja i veština. Na taj način stvaraju se preduslovi za uspešno upravljanje tehnologijom što je od presudnog značaja za rast i razvoj preduzeća i ove privredne grane. Privreda ima potrebu i obavezu ulaganja u visokoobrazovane kadrove koji će primenjivati i razvijati nova tehnološka dostignuća. Stručnjake koji treba da razvijaju i rade sa visokim tehnologijama, kao i one koji kreiraju strategiju tehnološkog rasta i sprovođenje istraživačko-razvojne funkcije u velikoj meri čine inženjeri tekstilne tehnologije.

Stoga se pred stručne kadrove postavlja čitav niz zahteva u cilju njihovog permanentnog inoviranja znanja i veština. Savremeni tržišni koncept poslovanja zahteva pre svega usavršavanje neophodnih znanja i veština na svim nivoima zaposlenih. Novi tržišni koncept poslovanja, zahtevaće od rukovodstva a posebno od stručnih kadrova da poseduju pre svega:

- multidisciplinarnost u pogledu povezivanja znanja iz oblasti tekstilnih tehnologija sa neophodnim znanjima iz oblasti marketinga, menadžmenta, ekologije, psihologije i sociologije;
- sposobnost korišćenja savremenih tehnika i veština kao i inženjerskih alata u njihovoj primeni i praksi;
- inventivnost u radu;
- inovativnost u upravljanju;
- fleksibilnost u ponašanju;
- ofanzivnost u nastupu i dr.

Proizvodnja se susreće sa nedostatkom kadrova koji će nositi dalji tehnološki razvoj, pa se već nekoliko godina napor EU usmeravaju ka popularizaciji

tehničkih nauka, unapređivanjem nastavnih programa na studijama i kreiranjem atraktivnijih radnih mesta.

Inženjeri tekstilne tehnologije po svom osnovnom obrazovanju najpozvaniji su da učestvuju u definisanju koncepta upravljanja tehnologijom koja je od presudnog značaja za rast i razvoj ovih preduzeća. Novo polje delovanja tekstilnih inženjera zalazi u upravljačke strukture i počinje da prevazilazi tehničko-tehnološko znanje i veštine i zahteva multidisciplinarnost u pristupu realizacije posla.

Domaća tekstilna industrija i pored problema koji postoje duži niz godina (zastarelost opreme, nedostatak finansijskog kapitala, nedostatak inovativnosti itd.) predstavlja značajnu oblast za razvoj, posebno ukoliko se uzme u obzir zainteresovanost inostranih partnera (raspoloživost infrastrukture, jeftina radna snaga, blizina tržišta, itd.)

Obrazovanje svih zaposlenih u tekstilnim preduzećima predstavlja preduslov za postizanje boljih poslovnih efekata-posebno se naglašava potreba za boljim poznavanjem znanja i veština iz oblasti informatike i menadžmenta, kao i korišćenje stranih iskustava.

2. POTREBA ZA OBRAZOVANJEM

2.1. Znanje kao privredni resurs

Glavni vektor koji kreira i uobličava sve promene koje se dešavaju u savremenom svetu jeste tehnološki napredak. Tehnološki napredak predstavlja rezultat kumulativnog efekta povećanja znanja, posebno u 19. i 20. veku. Tehnologija je najdinamičniji faktor razvoja. Savremeno društvo prema Drakeru jeste društvo znanja - znanja je postalo osnovni resurs i korisno dobro. U tom smislu, Draker uočava tri faze samog znanja:

1. Tokom stotinu godina, tokom prve faze, znanje je važno za alatke, procese, proizvode i to je stvorilo industrijsku revoluciju;
2. U svojoj drugoj fazi, počev od oko 1880. god. a sa kulminacijom oko završetka Drugog svetskog rata, znanje u svom novom značenju počelo je da se primenjuje na rad-to je najavilo i uvelo revoluciju produktivnosti;
3. Poslednja faza je počela posle drugog svetskog rata. Danas se znanje odnosi i primenjuje samo na znanje - to je revolucija menadžmenta, (vidi [4], str 26).

U savremenom društvu znanje je strateški izvor moći i bogatstva i ono predstavlja privredni resurs, a osnovna društvena grupacija su prema Drakeru, korisnici znanja, odnosno osobe koje su sposobne da stave znanje u funkciju obavljanja poslovne aktivnosti i naziva ih „radnicima znanja“ koji znanje primenjuju na znanje i tako povećavaju produktivnost (vidi [4], str.12). Šezdesetih godina prošlog veka Piter Draker je upotrebio frazu „doba diskontinuiteta“ da bi

na najbolji način definisao višestruki razvoj tehnologije i znanja, međunarodne ekonomije i ideologija. Ovaj termin je početkom devedesetih postao realnost savremenog privređivanja u kome dominira preduzetnički menadžment. Naime, sve više preduzeća, bez obzira na veličinu, finansijsku snagu i svojinske odnose, počinje da se ponaša preduzetnički, usvajajući osnovne postulate preduzetničkog poslovanja i koristeći preduzetnički menadžment. On se zasniva na sledećim faktorima:

- prihvatanje promena,
- kreiranje inovacija,
- znanju kao osnovnom privrednom resursu.

U novom društvu znanje će postati strateški izvor moći i bogatstva, a osnovna grupacija biće korisnici znanja, odnosno osobe koje su sposobne da stave znanje u funkciji obavljanja poslovne aktivnosti, koje Draker naziva radnicima znanja, koji znanje primenjuju na znanje i tako povećavaju produktivnost. U savremenom društvu znanje postaje osnovni privredni resurs, koji omogućava da ostala tri resursa, radna snaga, kapital i prirodni resursi budu produktivni. Tradicionalni faktori proizvodnje, poput zemlje, radne snage i kapitala nisu nestali, već su postali sekundarni-oni se mogu relativno jednostavno nabaviti, pod uslovom da se raspolože znanjem, (vidi [4], str.47).

Znanje postaje presudan faktor proizvodnje. Znanje postaje alatka, sredstvo da se ostvare rezultati u društvenom i ekonomskom razvoju. U savremenoj privredi, znanje se primenjuje na znanje. U takvom društvu, obrazovanje postaje imperativ - društvo znanja zahteva obrazovane pojedince, koji su odgovorni i koji svojim znanjem doprinose razvoju društva.

Prema Demingu (vidi [1]), ne postoji zamena za znanje. U znanje se ide stazom koju Deming naziva „Dubokim znanjem“ i koji se sastoji iz sledećih elemenata: razumevanje i uvažavanje sistema, znanje iz oblasti varijacija, teorije znanja, tehnologije. Deming smatra da pripreme za budućnost podrazumevaju da zaposleni nikad ne prestanu da uče. To učenje podrazumeva kontinualno „Snimanje“ okruženja (tehničkog, društvenog, ekonomskog) kako bi se osetila potreba za inovacijom, novim proizvodom, novom uslugom ili za inoviranjem metoda.

Savremeni koncept upravljanja fokusira čoveka - čovek je najvažniji resurs poslovanja. Ljudi su bazni potencijal preduzeća. Zaposleni moraju biti polazna i krajnja tačka u unapređivanju kvaliteta poslovanja preduzeća. Tako je Edvard Deming, u svom modelu za uspešan menadžment i poboljšanje kvaliteta, koji se sastoji od 14 principa, izuzetan značaj pridao ljudima, a to posebno u sledećim tačkama:

- potrebno je uvesti permanentno obučavanje svih zaposlenih u preduzećima (tačka 6);
- uvesti program odlučnog obučavanja i ličnog usavršavanja (tačka 13);

- pokrenuti u akciju celokupan personal da se izvrši transformacija (tačka 14).

Polazeći od činjenice da je tekstilno inženjerstvo u grupi progresivnih nauka i jedan od stubova tehnološkog razvoja, da se permanentno menja i unapređuje i sami stručni kadrovi stalno i intenzivno se obrazuju i inoviraju svoja znanja i veštine. Sa druge strane, uspešno upravljanje preduzećem u današnjim uslovima, znači uspešno upravljanje tehnologijom. Jasno definisan koncept upravljanja tehnologijom je od presudnog značaja za rast i razvoj preduzeća i privrede. Upravljanje tehnologijom i odgovarajuća strategija tehnološkog razvoja, na nacionalnom planu treba da obezbedi stvaranje racionalne i efikasne privrede. Tranziciona kretanja u društvu, a naročito u poslovanju na taj način dobijaju odgovarajuće usmerenje. Tehnološki razvoj u uslovima privatizacije, početnih obrisa tržišne ekonomije sa jedne i razvoja informacionih tehnologija sa druge strane, zahtevaju promene u samoj organizaciji poslovanja, strateškom i operativnom planiranju kao i obrazovanju budućih stručnjaka.

2.2. Bolonjski proces

Pravo na obrazovanje je osnovno ljudsko pravo, zagarantovano Ustavom Republike Srbije. U Strategiji Ministarstva prosvete i sporta za period od 2005. do 2010. godine, kao glavni strateški cilj navodi se kvalitetno obrazovanje za sve, do koga se stiže ostvarivanjem specifičnih ciljeva, od kojih su najvažniji:

- planiranje razvoja i modernizacije obrazovanja u skladu sa potrebama pojedinca, grupe i društva u celini, sa nacionalnim specifičnim iskustvima i evropskim standardima;
- obezbeđivanje dostupnosti kvalitetnog obrazovanja za sve,
- razvoj i unapređivanje saradnje sa međunarodnim prosvetnim institucijama.

U Nacionalnoj strategiji Srbije za pristupanje Evropskoj uniji, navedeno je da dalji razvoj obrazovanja u Srbiji treba da se uskladi sa tri osnovna cilja obrazovanja u Evropi do 2010. godine:

- povećanje kvaliteta obrazovanja i osposobljavanja, u skladu sa novim zahtevima društva zasnovanog na znanju i modernizaciji nastavnog procesa i procesa učenja;
- obezbeđivanje lakše dostupnosti sistema obrazovanja i osposobljavanja svima u skladu sa principima doživotnog učenja, bržeg zapošljavanja, razvoja karijere;
- otvaranje obrazovanja i osposobljavanja prema širokom svetu u svetlu bržeg povezivanja rada i društva, i odgovora na izazove koji nastaju u procesu globalizacije.

Imajući u vidu da struktura proizvodnih snaga, kao i nivo razvoja društva u celini, zavise prvenstveno od stepena razvoja kadrova, tj. njegove strukture i nivoa

obrazovanja, potrebe sadašnjeg i budućeg vremena zahtevaju kadrove koji su sposobni da se prilagođavaju čestim promenama u tehnologiji i organizaciji rada. Zbog toga je neophodno izgraditi takav sistem obrazovanja koji će omogućiti brže prilagođavanje nastalim promenama.

Sprovođenje obrazovne politike u velikoj meri zavisi od raspoloživih resursa, pre svega kadrovskih, materijalnih, prostornih i vremenskih. Cilj je da se školstvo Srbije uvede u evropsko obrazovanje, da se stvore uslovi da Srbija može da svoj obrazovni sistem poredi sa zapadnoevropskim i razvije ga u skladu sa standardima i pravcima ka kojima teži Zapadna Evropa.

Univerzitet predstavlja temelj razvoja čitavog društva, zbog čega je neophodno njegovo stalno usavršavanje u skladu sa društvenim potrebama. Nacionalni obrazovni sistemi koji su se u Evropi gradili još od XI veka, razlikuju se od države do države. Međutim današnje potrebe društva i principi jedinstvene Evrope zahtevaju ne samo pojedinačni razvitak, već i međunarodnu usaglašenost svih zemalja. Iz tog razloga, 45 zemalja Evrope je, prihvatanjem Bolonjske deklaracije iz 1999. godine, pristupilo izgradnji zajedničkih osnova sistema visokog obrazovanja. Ovaj sinhronizovan rad evropskih zemalja naziva se Bolonjski proces.

Cilj Bolonjskog procesa je uspostavljanje Evropske zone visokog obrazovanja do 2010. godine. Zajednički visokoobrazovni prostor prvenstveno omogućuje prepoznavanje i priznavanje obrazovnih profila i nastavnih sadržaja širom Evrope, ali i nesmetano plasiranje nacionalnih obrazovnih institucija na evropsko tržište. Ravnopravno nadmetanje evropskih univerziteta uslov je njihovog stalnog usavršavanja i unapređivanja kvaliteta usluga koje postižu. Na taj način Evropa nastoji da obezbedi kompatitivnost na globalnom tržištu obrazovanja i zaštiti se od prodora drugih visokoškolskih sistema, od kojih je najuspešniji američki. Iako se uspostavlja jedinstvena osnova obrazovnog procesa, u Bolonjskoj deklaraciji se štiti raznovrsnost nastavnog sadržaja i ističe se poštovanje kultura, tradicije i jezika, (videti [12]).

Bolonjska deklaracija insistira na razvoju obrazovanja i usavršavanjima naučnog znanja, prihvatanju evropskih standarda, a pri tome treba da reformišemo i prilagodimo naš obrazovni sistem. Od reformisanog obrazovanja se očekuje da se poveća stručna i stvaralačka efikasnost studija, smanji dužina njihovog trajanja, poveća prohodnost i mobilnost studenata prema višim stepenima i oblicima obrazovanja i usavršavanja, omogući studentima kontinuirano praćenje nauke uz savladavanje veština i omogući usklađenost obrazovnog profila sa zahtevima rada u struci.

Prihvatanjem evropskih obrazovnih procesa i reformi, odnosno usvajanjem propisanih evropskih standarda struke i etičkih kodeksa, novi nastavni planovi sadrže obavezne i izborne jednosemestrane predmete uz primenu ECTS bodova (Europe Credit Transferring System), inoviran režim studija zasnovan na opterećenju studenata, ali i didaktičkom osmišljavanju obrazovno-nastavnih sadržaja. Novi program donosi veći broj predmeta i seminara, veće opterećenje za studente i znatno više prakse.

Bolonjska deklaracija podrazumeva transparentan sistem visokog obrazovanja, iza koga stoji vrlo dobro postavljen sistem kvaliteta, verifikovan u skladu sa evropskim standardima. Osavremenjivanje studijskih programa dovodi do efikasnijeg studiranja, ali i mogućnost da studenti steknu praktična i operativna znanja što im po završetku studija omogućava da se odmah uključe u proces rada što ranije nije bio tako čest slučaj.

Nov režim studiranja podrazumeva jednosemestralnost ispita, predispitne obaveze koje će olakšati polaganje ispita, sticanje praktičnih znanja. Skraćuje se trajanje studiranja i postiže konkurentnost kadra u evropskom obrazovnom prostoru.

Bolonjski proces ima za cilj kreiranje jedinstvenog evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine. Njegovo uvođenje u sistem našeg obrazovanja trajaće postepeno tokom naredne dve godine. Slabosti postojećeg sistema visokog obrazovanja po oceni Evropske asocijacije univerziteta (EUA) :

- zastarelost nastavnih programa i nastavnih metoda,
- usko orijentisani programi neprimereni zahtevu tržišta,
- neadekvatna mreža visokoškolskih ustanova,
- nizak nivo praktičnih znanja i veština,
- izuzetno mali broj diplomiranih studenata (30% od upisanih),
- nemogućnost sticanja bilo kakve diplome za one koji su položili mnogo ispita a nisu okončali studije,
- nepostojanje sistema kontrole kvaliteta,
- loša upisna politika.

Poboljšanje kvaliteta nastave je važan zadatak bilo kog profesora u obrazovnoj ustanovi. Cilj Bolonjskog procesa je da visokoškolske studije budu kvalitetne svuda u Evropi.

3. KARAKTERISTIKE SAVREMENOG POSLOVANJA

U oblasti življenja ljudske zajednice - došlo je do značajnih promena u međudržavnim odnosima, društvenoj strukturi, kulturi a desile su se i određene demografske promene, kao i promene u životnoj sredini. Dobar deo promena nastao je kao rezultat tehnološkog razvoja. Tehnološki razvoj je glavni činilac koji kreira promene koje se dešavaju u savremenoj privredi.

Nivo tehnoloških promena zahteva i nov pristup u izučavanju poslovanja poslovnog subjekta. U društvu koje se zasniva na stvaranju i raspodeli informacija upravljanje organizacijom postaje proces upravljanja informacijama. Tehnološki razvoj je doprineo i ostvarivanju procesa globalizacije, koji je počeo da se intenzivira posle završetka Drugog svetskog rata, posebno u sferi

međunarodne politike, i koji je zaokružen devedesetih godina dvadesetog veka, sa uspostavljanjem globalnog tržišta.

Promene su zahvatile sve oblasti ljudske aktivnosti i iz korena promenile ponašanje ljudske zajednice na globalnom nivou. Poslovni subjekt obavlja svoju aktivnost u makrookruženju u kome deluje šest sila koje imaju uticaj na njegovo ponašanje. Prema autoru Kotleru (vidi [6] str. 74), to su:

1. tehnologija,
2. priroda,
3. ekonomija,
4. stanovništvo,
5. politika i
6. kultura.

Pomenuti faktori uobličavaju podsisteme makrookruženja, tako da se može govoriti o tehnološkom, prirodnom, ekonomskom, demografskom, političkom i kulturnom okruženju koja utiču na poslovni život poslovnog subjekta. Razmotrimo koje su se sve promene desile u pojedinim delovima makrookruženja. Tehnološko okruženje nosi sa sobom najveće promene za poslovni subjekt. Tehnološko okruženje karakteriše:

- brza stopa tehnoloških promena,
- visoka izdvajanja za istraživačko-razvojnu aktivnost,
- koncentracija napora na mala poboljšanja postojećih rešenja i
- porast državne regulative u oblasti novih tehnologija.

Prirodno okruženje suočeno je sa:

- nedostatkom sirovina,
- povećanjem troškova proizvodnje energije,
- povećanjem svih oblika zagađenosti životne sredine i
- državnim intervencijama u oblasti upravljanja prirodnim resursima.

U ekonomskom okruženju na sceni su promene koje su skupčane sa:

- promenom u prihodima (usporavanje privrednog rasta i promena u distribuciji prihoda) i
- promenom ponašanja potrošača.

Demografsko okruženje takođe je izloženo značajnim promenama, a naročito u:

- većem rastu broja stanovnika u globalnim razmerama,

- intenzivnosti promena u porodici (pogotovu u razvijenim zemljama), oblasti obrazovanja,
- većem grupisanju stanovništva u velikim gradovima i
- izrazitom trendu izmene profesionalne strukture stanovništva.

Političko okruženje određeno je promenom izgleda:

- međunarodne političke scene,
- povećanjem porasta pravne regulative u oblasti poslovanja,
- uspostavljanjem različitih vladinih agencija čiji je cilj regulisanje trgovinske politike u oblasti međunarodne razmene,
- davanje većeg značaja etičkoj i socijalnoj odgovornosti svih aktera u poslovanju.

Kulturno okruženje je pod dejstvom promena u oblasti kulturnih vrednosti koje su posledica približavanja ljudi u svetu, sa jedne strane, a sa druge strane, povećanja interesovanja za sopstvene korene. Pod dejstvom pomenutih faktora dolazi do promena u sekundarnim kulturnim vrednostima, koje se ogledaju u promeni stava pojedinca o sebi, o drugima, o organizaciji, o društvu, o prirodi i o univerzumu.

Konkretno, poslovni subjekti su suočeni sa činjenicom da ne mogu na duži rok da primenjuju istu strategiju poslovanja, a posebno da ne mogu da zanemaruju globalno tržište i kontakte. Poslovni subjekt koji želi globalni nastup mora da uzme u obzir sve specifičnosti poslovanja na pojedinim tržištima.

Osnovni cilj savremenog poslovanja jeste:

- Postizanje poslovne izvrsnosti (unapređenje kvaliteta poslovanja na osnovu unapređenja produktivnosti znanja)
- Postizanje svetske klase proizvoda i usluga.

Postizanje poslovne izvrsnosti i dostizanje svetske klase proizvoda i usluga jedino je moguće po osnovu kontinualnog unapređivanja kvaliteta poslovanja organizacije, koje je zasnovano na povećanju produktivnosti rada i znanja svakog pojedinca zaposlenog u organizaciji.

4. OSVRT NA POSLOVANJE DOMAĆIH PREDUZEĆA TEKSTILNE INDUSTRIJE

4.1. Istorijat tekstilne industrije

Tekstilna industrija pripada tradicionalnim granama prerađivačke industrije. Ona po pravilu zapošljava veliki broj jeftine i kvalifikovane uglavnom ženske radne snage, čiji je rad mnogo manje plaćen nego u drugim granama prerađivačke

industrije. Socijalni aspekt ove grane je zbog toga izuzetno značajan za sve zemlje. Tekstilna industrija, je najglobalnija industrija u svetu koja ima 26.000.000 zaposlenih, što iznosi 15% svetske industrijske radne snage. Učešće društvenog proizvoda tekstilne industrije u industriji 1990. godine je iznosio 10.06%, a 1999. godine je iznosio 6,8%, (vidi [8]).

Tekstilna industrija Srbije je bila jedna od najuspešnijih grana prerađivačke industrije, iako nije smatrana prioritetnom granom privrede. Tekstilna industrija Srbije ima dugu tradiciju. U periodu od 1919-1940. godine, podignut je veći deo tekstilnih fabrika u našoj zemlji, a pojavila su se i prva industrijska preduzeća za izradu konfekcije i trikotaže.

Vrednost tekstilne proizvodnje 1939. godine, iznosila je 22,4% vrednosti celokupne proizvodnje industrije. Stanje tekstilne industrije zatečeno prilikom oslobođenja zemlje 1945. godine karakterisale su, pored ratnih oštećenja, i ove negativne karakteristike a to su: neusklađenost kapaciteta predionica i tkačnica pamučnog sektora, a takođe i vunarskog sektora, neusklađenost kapaciteta među fazama tehnološkog procesa i nepotpunost opreme u pripremnim odeljenjima tkačnica, a posebno u doradama.

Prve godine nakon oslobođenja zahtevale su od tekstilne industrije velike napore s obzirom na to da je trebalo obnoviti ratnim pustošenjem onespособljene pogone i dati maksimalno moguću proizvodnju radi podmirjenja velikih potreba za tekstilom.

U posleratnom periodu, tekstilna industrija nije svrstavana u prioritetne grane privrede, niti je postojao jedinstven program o pravcima budućeg razvoja grane, iako je imala značajnu ulogu u razvoju zemlje i stabilizaciji platnog bilansa. Moglo bi se reći da obeležja koje je tekstilna industrija bivše SFRJ imala 80-tih godina u potpunosti važe i za sadašnju tekstilnu industriju Srbije:

- rad u smenama,
- nizak nivo automatizacije u poređenju sa drugim granama industrije,
- velika zastarelost tehnologije (preko 70% tehnologije u ovoj grani industrije je zastarelo),
- gotovo sva tekstilna oprema je uvoznog karaktera (preko 95%),
- preko 70% radne snage je ženska radna snaga,
- niska kvalifikaciona struktura zaposlenih (poseban problem predstavlja nedostatak visokoobrazovnih i visoko stručnih kadrova),
- velika zavisnost od uvoza najvažnijih sirovina, posebno pamuka, svile i kvalitetnih boja.

U ovakvim uslovima, tekstilni proizvođači su oduvek morali da se oslanjaju na sopstvene snage i sredstva. Obezbeđujući određeni stepen akumulativnosti, materijalni položaj radnika je uvek bio ugrožen i manifestovao se u najnižim zaradama u industriji. Uprkos otežanim uslovima poslovanja tekstilci su svojim rezultatima značajno doprineli ostvarivanju razvojnih ciljeva. Od sredine 1960-tih

godina počinje period dinamičnijeg i samostalnog razvoja tekstilne industrije. Pored unapređenja ponude na domaćem tržištu obezbeđen je stalni rast izvoza i to po nadprosečnim stopama u odnosu na prosek industrije. Analiza pokrivenosti uvoza izvozom, potvrđuje da 1970-te godine predstavljaju period ubrzanog rasta izvoza, što je rezultovalo uspostavljanjem pozitivnog spoljno-trgovinskog bilansa 1980-te godine.

Treba istaći da je najvažniji strukturni problem nekadašnje, ali i sadašnje tekstilne insustrije, pored nepostojanja strategije razvoja ove grane, predstavljalo i nepostojanje adekvatne sirovinske baze. Ovaj strukturni problem je u velikoj meri usmerio pravce razvoja tekstilne industrije. Iako su, razvijeni domaći kapaciteti za supstituisanje prirodnih tekstilnih vlakana sintetičkim, jaz između primarne i finalne tekstilne proizvodnje je uvek postojao i vremenom se produbljivao, a naročito sa ubrzanim razvojem odevne industrije (trikotaža i konfekcija) tokom 1970-tih godina.

Tokom 1970-tih godina dolazi do ukupnjavanja i podizanja novih kapaciteta u tekstilnoj industriji i formiranju kombinata (naročito u odevnoj industriji). Pomenuti trendovi su bili u potpunoj koliziji sa tendencijama na svetskom tržištu tekstila, koje je već tada karakterisala decentralizacija pogona i racionalizacija i smanjivanje broja radnika. Razlozi za takva tadašnja kretanja su brojni, i najmanje su tržišnog karaktera. Takva dešavanja su doprinela održavanju radno-intezivnog karaktera industrije, tehnološki zastarele opreme, smanjivanju produktivnosti rada i iznad svega produbljivanju strukturnih neusklađenosti u tekstilnom kompleksu. Kapaciteti odevne industrije su mogli da prerade ukupnu ponudu domaćih tkanina, dok prerađivački kapaciteti (tkačnice) to nisu mogle da prate; to je za posledicu imalo neophodnost uvoza i ugrožavanje konkurentskih sposobnosti domaćih izvoznika konfekcije i trikotaže. Predimenzionirani kapaciteti odevne industrije u odnosu na domaću proizvodnju prediva i tkanina, kao o u odnosu na mogućnosti plasmana na tadašnjem domaćem tržištu, uticali su na razvoj poslova dorade („lohn“ poslova), koji su u drugoj polovini 1980. godina najdinamičniji segment izvoznih poslova tadašnje tekstilne industrije.

Upravo iz prethodno navedenih razloga, sve do raspada bivše SFRJ strategija razvoja tekstilne industrije bi se mogla okarakterisati kao imitativna (koja se zasniva na preuzimanju standardnih proizvoda i tehnoloških rešenja inostranih partnera), a u manjoj meri kao adaptivna strategija.

Otežani uslovi plasmana na domaćem tržištu i vrlo oštra konkurencija, uz delovanje zaštitne politike, na svetskom tržištu tokom 1980-tih godina, intezivirali su nesklad koji je postojao između ekstenzivnog razvoja tekstilne industrije i potrebe da ona preraste u modernu, tržišnu i na marketinškim koncepcijama zasnovanu tekstilnu proizvodnju. Mada se razvoj naše tekstilne industrije odvijao u procesu evolucije od tipičnog proizvodnog pristupa, preko pretežno prodajno-komercijalne poslovne orijentacije, do postepenog uvođenja marketinga (pogotovu u delu proizvodnje konfekcije i trikotaže), dostignuti nivo razvoja ukazuje na potrebu daljeg ubrzanog prilagođavanja proizvodnje zahtevima tržišta i standardima koje ostvaruje konkurencija. Ovo je bio osnovni kriterijum opstanka i razvoja, koji važi za današnju tekstilnu industriju Srbije.

Podaci o ukupnom klasičnom izvozu tekstilne i odevne industrije (konfekcije i trikotaže) ukazuju na nepovoljna kretanja i primetne oscilacije u pojedinim granama. Na ukupne nepovoljne rezultate klasičnog izvoza trikotaže i konfekcije uticalo je više faktora. Među njima treba istaći međuvalutne promene u datom periodu, sistemska rešenja u oblasti cena i devizne politike ali najviše od svega faktore konkurentnosti i delovanje međunarodne regulative na razvoj izvoznih mogućnosti srpske industrije. Kao posledica ovakvih nepovoljnih kretanja došlo je do promene pozicije ove grane kao izvoznika. Izvoznici gotovih tekstilnih proizvoda (konfeksionari i trikotažeri) zauzimali su 1985. godine, šesto mesto među proizvodnim delatnostima svih izvoznika u zemlji.

Godine 1991. godine dolazi do raspada SFRJ i razbijanja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta. Na području bivše zajedničke države počinju ratni sukobi, zahuktava se inflacija do neslučenih brojki, a Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija uvodi rigorozne ekonomske sankcije protiv Srbije i Crne Gore.

Uzimajući sva zbivanja i poremećaje na bivšem jugoslovenskom tržištu, kao i statističke pokazatelje, može se konstatovati da je 1989. poslednja godina privređivanja pod normalnim uslovima. Već od 1990. godine, proizvodnja odeće je u stalnom padu. Nepovoljni efekti poremećaja privrednih tokova osetili su se na samo u padu fizičke proizvodnje, već i u razmeni sa inostranstvom, cenama, realizaciji na domaćem tržištu i ekonomsko-finansijskim rezultatima poslovanja.

Jugoslovenska tekstilna i odevna industrija nema svoju sirovinsku bazu. Uvozna zavisnost je velika. Preko 80% repromaterijala i rezervnih delova se uvozi. Dramatično opadanje ima svoje glavne uzroke u veoma otežanim uslovima snabdevanja repromaterijalom i u smanjenim mogućnostima plasmana proizvoda na domaćem i stranom tržištu. Pad životnog standarda i kupovne moći najvećeg dela stanovništva, sve lošije mogućnosti kreditiranja potrošača, uslovi su totalni pad prodaje odevnih predmeta na domaćem tržištu. Sankcije UN uvedene sredinom 1992. godine, kao i izražena konkurencija zemalja Dalekog istika, paralisali su izvozne poslove ove grupacije, (vidi [5] str.37).

Međunarodna ekonomska blokada dovela je tekstilnu industriju do kolapsa. Privatni sektor privrede sa svojom fleksibilnošću daleko je bolje reagovao na unutrašnje privredno - političke turbulencije i spoljne čvrste ekonomske okove. U takvim uslovima došla je do izražaja siva ekonomija, koja uglavnom ima špekulativni karakter.

Tekstilna industrija posluje u veoma otežanim uslovima. Orijentacije na izvoz je naročito izražena od perioda sužavanja domaćeg tržišta otcepljenjem bivših republika.

Sve što se dešavalo u globalnoj politici odražavalo se i na tekstilnu industriju tako što se broj uposlenih smanjivao. Analize poslovanja tekstilne industrije u periodu sankcija, ukazuju na neke osnovne karakteristike tog perioda, s obzirom da su te karakteristike u velikoj meri doprinele ukupno teškom položaju tekstilne industrije. U periodu do 1992. godine, tekstilna industrija je 70% svoje proizvodnje usmeravala ka izvozu, a 30% je sačinjavala proizvodnja za domaće tržište.

Uvođenjem sankcija od 30. maja 1992. godine, stabilan trend poslovanja kompletne privrede a samim tim i tekstilne industrije i to naročito u oblasti izvoza, naglo je prekinut. Stepenn uposlenosti u ovoj grani industrije se sveo na svega 20 %.

Karakteristike perioda sankcija su:

- Privreda Srbije je izvezno orijentisana i u uslovima sankcija nije mogla da radi,
- Postojala su unutrašnja ograničenja koja su dodatno opterećivala kompletnu privredu a posebno tekstil, kožu i obuću.

Socijalna funkcija u celini je bila na preduzećima, koja su po pravilu radila smanjenim kapacitetima, tako da je na 1 dinar koji je išao radniku 1,7 dinara išlo državi. Taj odnos se smanjivao od 1:1,3 do 1:1. Kamatne stope kod poslovnih banaka su se kretale od 9-12% na mesečnom nivou, a država je za zakasnele obaveze preduzeća obraćuavala kamatu po stopi od 0,4% dnevno. Negativne posledice tog perioda su velike:

- Tehnološka zastarelost je prisutna,
- Motivacija zaposlenih je smanjena,
- Organizacioni problemi po firmama su značajni,
- Smanjena i nepovoljna kadrovska struktura.

Jedini cilj tadašnje privrede, pa i tekstilne industrije je bio da preživi, što je i ostvareno.

4.2. Karakteristike poslovanja i razvojadomaćih preduzeća tekstilne industrije

Tekstilna idustrija Srbije se danas nalazi u teškom položaju, jer se radi o pitanju opstanka ove grane na nivou Srbije. Ovakva konstatacija se bez razlike odnosi i na društveni i na privatni sektor tekstilne industrije. Tekstilna industrija je bila jedna od vodećih izvoznih grana u SFRJ, a u okviru nje Srbija je bila najveći proizvođač tekstila. Zbog poslovanja sa inostranstvom, ova grana je decenijama poslovala po svim zapadnoevropskim tržišnim principima. Međutim, ako se negativni trendovi, koji traju još od 1989. godine, nastave, tekstilna industrija bi mogla da postane jedna od marginalnih grana srpske privrede, sa brojem radnika koji bi mogao da opadne na svega 15 000 - 20 000.

Jedna od glavnih problema tekstilne industrije jeste visoko učešće i nelojalne konkurencije sive ekonomije. Veoma je teško oceniti koliko je učešće sive ekonomije, ali prema nekim grubim procenama kreće su u rasponu od 50% do 60% od ukupne proizvodnje ove grane.

Vlada Republike Srbije inicirala je izradu projekta Strategija industrijskog razvoja Srbije do 2010 godine, sa željom i potrebom za aktivnijim odnosom u usmeravanju budućeg razvoja Srbije. Strategija treba da ukaže na razvojne

potencijale privrede u Srbiji zahtevom da se poveća društveni proizvod, međunarodna konkurentnost i standard stanovništva. Potrebno je uočiti one industrijske sektore koje mogu pokrenuti razvoj, a među kojima je i tekstilni sektor. Cilj razvojne strategije je stvaranje međunarodne konkurentne i otvorene privrede koja će u najvećoj meri moći da se uključi u proces globalizacije svetske privrede na način koji će obezbediti što brži, ali i održivi razvoj.

Započeo je proces privatizacije i u tekstilnoj industriji kao uzrok procesa tranzicije pa je bilo neophodno zakonodavno urediti ovu oblast. Zbog ovog procesa javljaju se problemi da neki od koraka u postupku privatizacije nisu zakonski ispoštovani. Loša organizacija u samim preduzećima tekstilne industrije ne omogućava efikasnu saradnju i pripremu za restrukturiranje. Bez formiranja posebnog tima za restrukturiranje, sprovođenje samog postupka restrukturiranja se dovodi u pitanje.

U strukturi zaposlenih u tekstilnoj industriji dominira ženska radna snaga, što sa sobom povlači problem materinstva i trudničkih bolovanja. Ovo pitanje ima mnogo širi značaj da bi bilo prepušteno samim preduzećima da ga rešavaju.

Starosna struktura zaposlenih u tekstilnoj industriji je veoma nepovoljna, jer prosek godina iznosi oko 45 i ne postoji veliko interesovanje mladih za ovo zanimanje. Nedovoljan je broj stručnih kreativnih kadrova (kreatora, dizajnera) ili barem postoji slaba organizacija njihovom angažovanju, odnosno postoji slaba povezanost preduzeća i naučno-školskih institucija. Sve ovo uslovljava nisku produktivnost rada.

Oprema je tehnički i tehnološki zastarela, a nove tehnologije se sporo ili nikako ne uvode. Nivo tehnologije proizvodnih kapaciteta se razlikuje u zavisnosti od dela industrije. U predionicama i tkačnicama tehnologija je uglavnom konvencionalna sa malo automatizovane opreme. Procena je da je zastarelost opreme oko 70 %.

Siva ekonomija, i to ne samo u prometu, već i u proizvodnji tekstila, problem neregistrovanih firmi ili firmi koji se bave proizvodnjom tekstilnih proizvoda a registrovani su kao firme za proizvodnju, promet i usluge. Postojanje nelegalnog sektora se loše održava na samu državu, zbog neplaćanja obaveza državi.

Nekontrolisan uvoz tekstila i samim tim postojanje nelojalne konkurencije na tržištu tekstila (nelegalan uvoz iz Turske i Kine) - velike količine robe se uvoze po niskoj carinskoj osnovici, ili bez ikakve carine, ili kao privremeni uvoz, koji to zapravo nije.

U okviru restrukturiranja obrazovnog i istraživačkog sistema, neophodno je temeljno reformisanje, (vidi [9] str.55-56). Temeljno reformisanje i racionalizaciju obrazovnog sistema u skladu sa razvojem ove grane u svetu treba što hitnije izvršiti, pošto postoji veliki nedostatak adekvatnih kadrova na svim nivoima od majstora do direktora.

Na osnovu teksta i nacrtu Strategije industrijskog razvoja Srbije do 2010. godine (vidi [8]) aktuelni problemi tekstilne industrije Srbije su :

- nedostatak obrtnih sredstava, zbog čega je nemoguće izvršiti nabavku osnovnih sirovina (pamuk, vuna, sintetika),
- velika je zaduženost kod fonda za razvoj i Republičke direkcije za robne rezerve,
- velika su potraživanja iz ranijih perioda stvorena na osnovu međudržavnih ugovora (sa Irakom, Iranom i Libijom),
- zastarela i amortizovana oprema i tehnologija,
- slab plasman gotovih proizvoda na domaćem tržištu, zbog male kupovne moći stanovnika i nelojalne konkurencije uvozne tekstilne robe („siva ekonomija“),
- nedostatak školovanih kadrova tekstilne struke,
- niske zarade,
- izgubljene pozicije na svetskom tržištu zbog dugotrajnog dejstva sankcija,
- dinamičnost tražnje, izražena segmentacija tržišta, nagle i velike promene potreba potrošača, promena modnih trendova,
- relativno sniženje troškova proizvodnje po jedinici proizvoda koje je prisutno u poslednjih desetak godina kod vodećih proizvođača tekstila,
- nesigurni i nestabilni uslovi privređivanja,
- staromodna infrastruktura (školoвање kadrova, dizajn itd),
- nedostatak finansijskih sredstava za investiciona ulaganja u modernizaciju opreme, posebno u predionice, tkačnice, doradne kapacitetem te u proizvodnju hemijskih vlakana,
- političko - pravno okruženje - institucionalni faktori, koji regulišu međunarodnu trgovinu tekstila (promene uslova bilateralnih sporazuma, sistem tarifa, robnih usluga i sl.),
- ekonomsko okruženje-nestabilni uslovi poslovanja na domaćem tržištu, konkurentsko okruženje-prodor tekstila iz novoindustrijskih zemalja (Hong Kong, Tajvan, Koreja), zemalja u tranziciji i drugih zemalja u razvoju (Tunis, Filipini, Turska, Indonezija) na tradicionalna izvozna tržišta biše Jugoslevije, kao i predimenzioniranje i prestrukturiranje tekstilne i odevne industrije u razvijenim zemljama.

Kao izlaz iz ove teške situacije i postizanje konkurentnosti kod domaćih preduzeća moguće je uz:

1. Privatizaciju
2. Razvojem MSP

3. Privlačenjem stranih investicija

Ostvarivanje napred iznetih ciljeva i mogućih potencijala zahteva i izvesne preduslove. Veći deo tih preduslova traži pre svega nepopularne mere i rizične rezove koji mogu najčešće da izazovu teškoće u radu, obustavu proizvodnje, ulične proteste i slično.

Svedoci smo već duže vremena, u većem delu preduzeća širom Srbije a takođe i u tekstilnoj grani pojave u vidu:

- povremene obustave rada delova proizvodnje,
- prestanku proizvodnje kompletnog preduzeća,
- slanje radnika na privremene odmore,
- slanje radnika na Tržište rada,
- gubitke standardnih tržišta, ugovorenih poslova i slično.

Postavlja se sasvim logično pitanje "šta sada preduzeti" dok još nije kasno. Mišljenja su kod velikog broja stručnjaka podeljenja. Izvestan broj smatra da "Država" treba da preuzme obavezu i spase preduzeća uz pomoć povoljnih kredita i drugih povlastica kao u neka ne tako davno prošla vremena. Naše mišljenje, kao i dobrog dela stručnjaka različitih specijalnosti, odnosi se na nastavak započetih aktivnosti i usmerenjem na:

- ulazak i davanje podrške započetoj privatizaciji društvenih preduzeća,
- podršci tkzv. "dekompoziciji" postojećih Kombinata na manja i srednja preduzeća,
- davanju podrške neminovnim "likvidacijama" i zatvaranju nerentabilnih pogona ili celih preduzeća,
- dislociranju pojedinih pogona i njihovom povezivanju sa rentabilnim preduzećima,
- iznalaženju saradnje sa domaćim i stranim potencijalnim strateškim partnerima u delu profitabilnih programa ili asortimana.

Prva 4 (četiri) preduslova su veoma teška, ali i presudna, jer indirektno utiču na status zaposlenih, odnosno na njihovu životnu egzistenciju. U ovom delu "Država" mora da nađe mogućnost da se veći deo nastalih teškoća lakše prebrodi.

4.4. Unapređenje konkurentnosti domaće tekstilne industrije

Kao jedan od glavnih faktora koji može unaprediti konkurentsku prednost naših preduzeća tekstilne industrije i poboljšati poslovanje, jeste raširenija primena koncepta upravljanja kvalitetom, a preduslov za ovo jeste unapređivanje znanja zaposlenih u našim preduzećima, posebno direktora, rukovodioca i vlasnika preduzeća. Ovo posebno dobija na značaju kako za ona preduzeća koja žele

samostalni tržišni nastup, tako i za ona preduzeća koja žele da funkcionišu kao podizporučioći u širem sistemu poslovanja.

Suštinu problema nedovoljne konkurentske sposobnosti domaćih preduzeća treba tražiti na strani menadžmenta, kao i u tehničko-tehnološkoj strani proizvodnje. Ovo se posebno odnosi na domaća preduzeća iz tekstilne industrije, koja već nekoliko godina imaju problema sa konkurentskom sposobnošću na domaćem tržištu. U tom smislu, glavna polja delovanja, u funkciji unapređivanja kvaliteta poslovanja domaćih preduzeća tekstilne industrije su: unapređivanje kvaliteta poslovanja i unapređivanje znanja rukovodioca i zaposlenih.

Savremeno društvo zahteva stručnjake koji poseduju spoj različitih znanja i veština, pre svega iz oblasti menadžmenta i informacionih tehnologija, koji su sposobni da donose brzo odluke, koji pokazuju interes za primenu novih metoda i tehnika poslovanja i koji sami teže poboljšanju radnog procesa.

Brzi tempo promena u okruženju zahteva ljude koji su sposobni da odgovore na sve izazove koje sa sobom nosi savremeno poslovanje. Novi uslovi privređivanja zahtevaju ljude koji poseduju sledeće karakteristike:

- znanje,
- sposobnost za učenje,
- inicijativu,
- fleksibilnost,
- zalaganje,
- iskustvo.

U savremenoj privredi menadžeri moraju biti osobe koje su sposobne da (usled erozije, amortizacije znanja-koja tokom 3-5 godina zastarevaju i do 50%) stalno stiču nova znanja. Ova činjenica ukazuje na novu ulogu obrazovanja-obrazovanje mora da prožima celokupno društvo. Sistem obrazovanja mora da postane otvoren, dinamičan, ofanzivan, koliko i samo znanje, a škola gubi monopol u pružanju znanja. Iskustva svih razvijenih zemalja govore da znanje i organizacione sposobnosti kao i duh preduzetništva-preduzimljivosti nalazi na čelu fundamentalnih faktora produktivnosti. Uspešno poslovanje sve više zavisi od produktivnosti znanja.

5. STAVOVI EKSPERATA I STUDENATA O OBRAZOVANJU KADROVA U TEKSTILNOJ INDUSTRIJI

Od reformisanog obrazovanja se očekuje da se poveća stručna i stvaralačka efikasnost studija, smanji dužina njihovog trajanja, poveća prohodnost i mobilnost studenata prema višim stepenima i oblicima obrazovanja i usavršavanja, omogućiti studentima kontinuirano praćenje nauke uz savladavanje veština i omogućiti usklađenost obrazovnog profila sa zahtevima rada u struci.

Bolonjska deklaracija insistira na razvoju obrazovanja i usavršavanjima naučnog znanja, prihvatanju evropskih standarda, a pri tome da reformišemo i prilagodimo naš obrazovni sistem. U tom cilju u okviru doktorske disertacije, data je analiza stavova studenata kao korisnika visokoškolskih usluga u funkciji definisanja potrebnih znanja i veština koje treba da poseduju stručnjaci iz tekstilne industrije u uslovima tržišnog poslovanja, ali i specifičnih zahteva eksperata za unapređenje znanja i obrazovanja stručnih kadrova zaposlenih u tekstilnoj industriji.

Istraživanje stavova eksperata i studenata je izvršeno u periodu od septembra 2006. god. do kraja decembra 2006. godine na teritoriji Srbije, sa ciljem da se dobije mišljenje eksperata raznih zanimanja i funkcija iz oblasti tekstilne industrije, privrede, obrazovanja, naučno-istraživačkog rada i studenata fakulteta i viših škola obrazovnog profila tekstilne struke.

Intervju je neposredan i strukturiran i njegova uloga je da omogući da se dobiju relevantni stavovi eksperata i studenata iz oblasti tekstilne industrije. Upitnik je projektovan tako da obuhvata pitanja unapređenja poslovanja, obrazovanja u poslovnom subjektu, preporuke i sugestije za unapređenje.

Veličina projektovanog uzorka sadrži 150 jedinica, a uzorak istraživanja je podeljen na dve grupe - grupu eksperata iz oblasti tekstilne industrije, privrede, obrazovanja, naučno-istraživačkog rada i grupu studenata na obrazovnim profilima tekstilne struke svih godina studija fakulteta i viših škola. Uzorak eksperata je projektovan na veličinu od 50 jedinica a uzorak studenata na veličinu od 100 jedinica.

Najveći broj anketiranih studenata su ženskog pola (92 %), dok su muškarci studenti zastupljeni sa (8%) u uzorku studenata. Najveći broj anketiranih studenata (44%) su studenti treće godine, zatim četvrte godine (25%) i druge godine (24%) ispitanika, a najmanje su zastupljeni studenti prve godine (4%) i pete godine (3%).

U grupu eksperata svrstani su profesori tehnoloških i tehničkih fakulteta obrazovnog profila tekstilne struke i Višim tekstilnim školama, istraživači u naučno-istraživačkim institutima, vodeći inženjeri i rukovodioci u velikim privrednim sistemima u Srbiji, preduzetnici i menadžeri u malim i srednjim preduzećima u tekstilnoj industriji širom Srbije (Novog Pazara, Beograda, Novog Sada, Zrenjanina, Stare Pazove itd).

Najveći broj anketiranih eksperata su ženskog pola (70 %), dok su muškarci eksperti zastupljeni sa (30%) u uzorku eksperata. Kada se radi o drugom demografskom pokazatelju, starosnoj strukturi, najveći broj ispitanika se nalazi u starosnoj dobi od 30-39 godina (34%), zatim slede ispitanici između 40-49 godina (26%) i između 50-59 godina (22%), zatim između 20-29 godina (14%) i preko 60 godina (4%). Kada se radi o obrazovnim profilima ispitanika najveći broj ispitanika čine inženjeri (54%) i dizajeri (24%), zatim slede ekonomisti (16%) i ostali profili (6%).

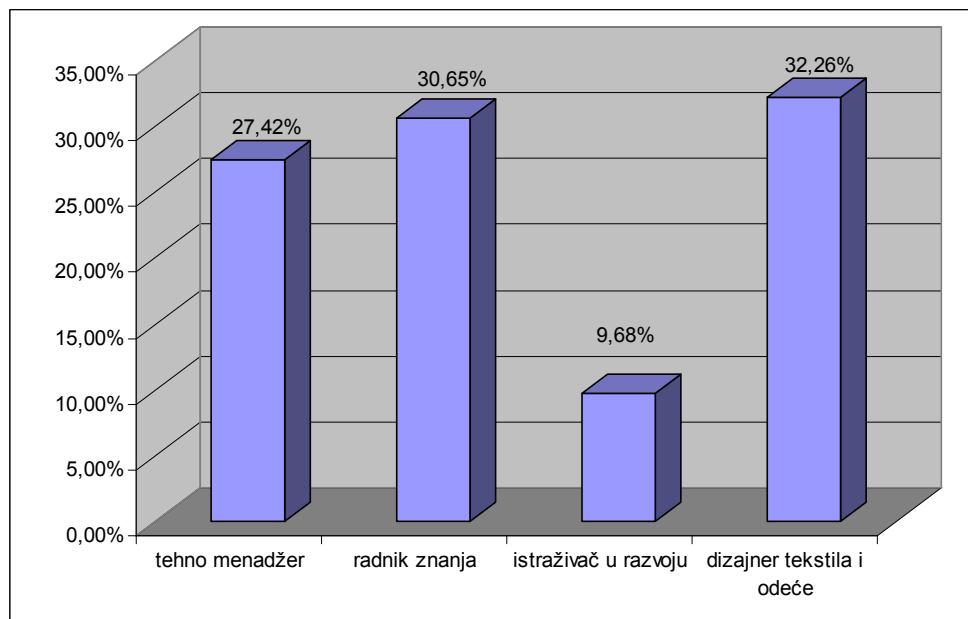
Anketirani eksperti i studenti imaju slična mišljenja da li tekstilne radne organizacije imaju poverenje u tekstilne inženjere koji se školuju na našim višim

školama i fakultetima. Najveći broj analiziranih eksperata (80%) kao i najveći broj anketiranih studenata (73%) smatraju da tekstilne radne organizacije imaju poverenje u tekstilne inženjere koji se školuju na našim višim školama i fakultetima.

Domaći eksperti su jedinstveni (100%) po pitanju da domaći stručnjaci mogu da daju doprinos razvoju domaće industrije. Anketirani eksperti smatraju da tekstilni inženjeri treba da poseduju:

- Znanje (40,40%),
- Sposobnost za učenje (21,21%),
- Inicijativu (12,12%).

U vezi sa ovim istraživanjem zanimljivi su podaci dobijeni u vezi viđenja tekstilnog inženjera budućnosti koga domaći eksperti vide kao dizajnera tekstila i odeće (32,26%), radnika znanja (30,65%) i tehno menadžera (27,42%), slika 1.

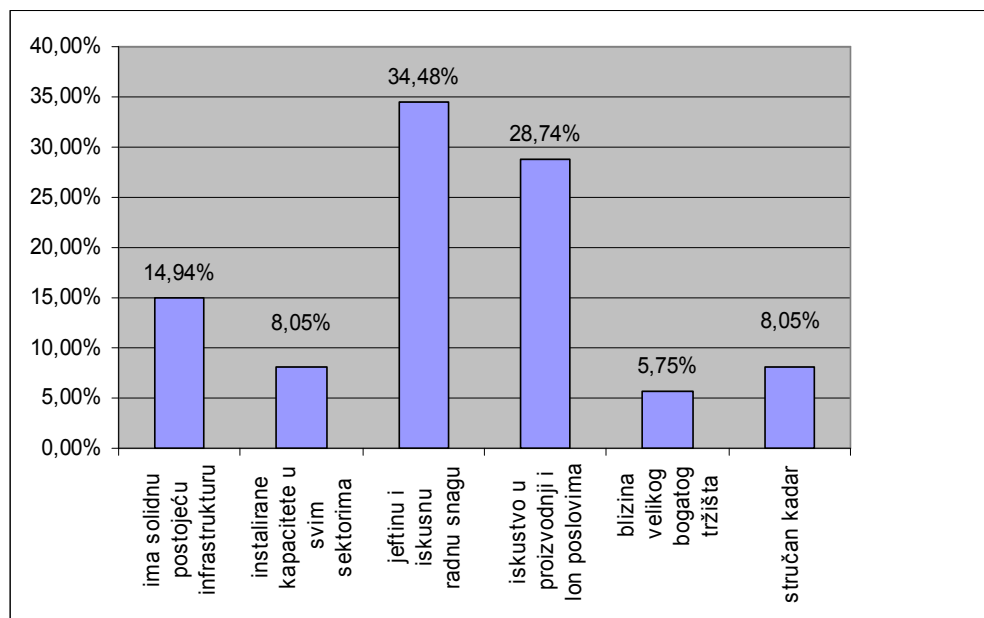
Izvor [10]

Slika 1. Tekstilni inženjer budućnosti

Najveći broj eksperata (90%) smatra da preduzeća tekstilne industrije imaju perspektivu a razlozi su:

- Ima jeftinu iiskusnu radnu snagu (34,48%),
- Iskustvo u proizvodnji i u lon poslovima sa stranim partnerima (28,74%),

- Ima solidnu postojeću infrastrukturu (14,94%), što je grafički projektovano na slici 2.

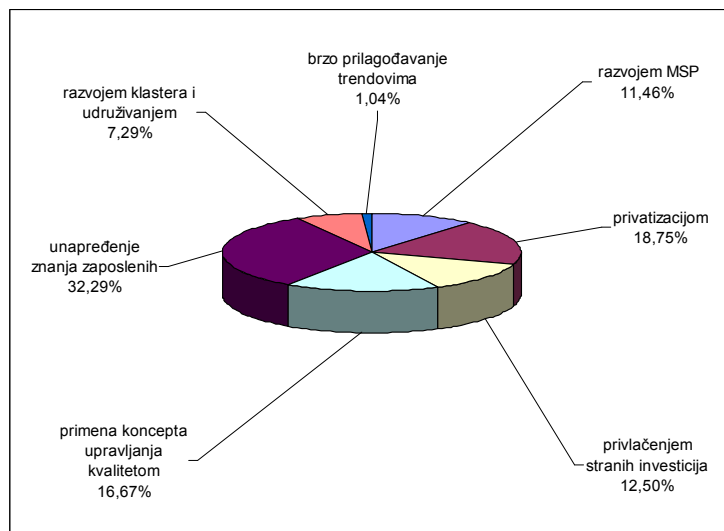
Izvor [10]

Slika 2. Razlozi perspektive tekstilne industrije Srbije

Glavni faktori u vezi sa postizanjem konkurentske sposobnosti preduzeća tekstilne industrije su unapređenje znanja zaposlenih (32,29%), privatizacijom (18,75%), primenom koncepta upravljanja kvalitetom (16,67%), privlačenjem stranih investicija (12,50%), što se vidi na slici 3.

Naime, najveći broji ispitanika iz grupe eksperta (50%) smatra da je tehnološki nivo domaćih organizacija u tekstilnoj industriji prosečan, zatim nizak (26%), dok samo 2% smatra da je visok. Kada se radi o oceni konkurentske sposobnosti domaćih organizacija tekstilne industrije najveći broj eksperata (58%) smatra da je prosečna, a da je zadovoljavajuća (22%). Manji deo eksperata smatra da je nivo konkurentske sposobnosti nizak 18%, dok samo 2% ispitanika smatra da je on visok.

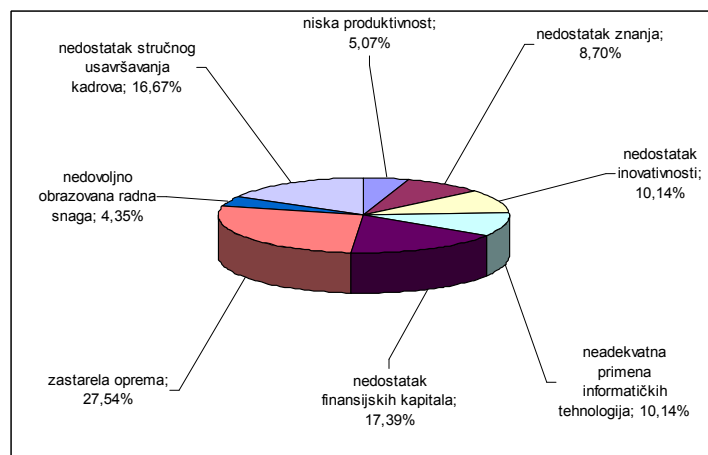
Istraživanje je pokazalo da anketirani eksperti njih (64%) smatra da postojeći obrazovni profili na domaćim fakultetima mogu da pripreme inženjere za izazove privrede u tranziciji, dok manji deo (36%) misli suprotno.

Izvor [10]

Slika 3. Faktori postizanje konkurentske sposobnosti preduzeća tekstilne industrije

Istraživanje se jednim delom odnosilo i na probleme sa kojima se susreću domaće organizacije u tekstilnoj industriji. Eksperti smatraju da su najznačajniji problemi sa kojima se susreću domaće organizacije u tekstilnoj i odevnoj industriji zastarela oprema (27,54%), nedostatak finansijskih kapitala (17,39%), nedostatak stručnog usavršavanja kadrova (16,67%), nedostatak inovativnosti (10,14%) i neadekvatna primena informatičkih tehnologija (10,14%), što ilustruje slika 4.

Izvor [10]

Slika 4. Najznačajniji problemi sa kojima se susreću domaće organizacije u tekstilnoj i odevnoj industriji

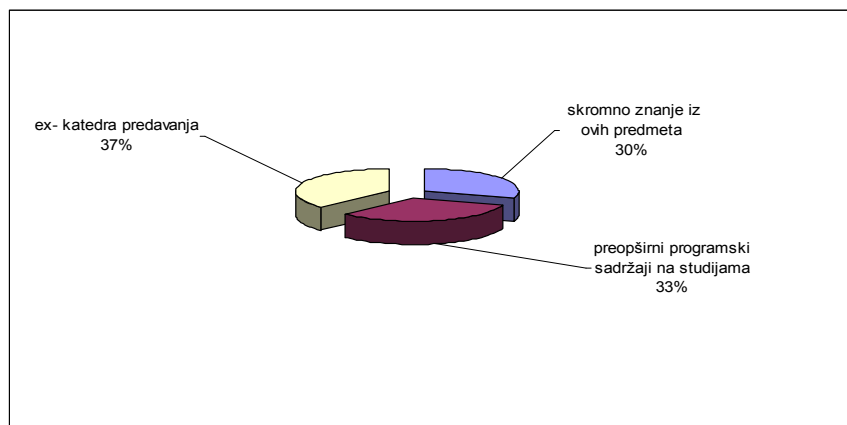
Obrazovanje svih zaposlenih predstavlja preduslov za postizanje boljih poslovnih efekata, prevashodno unapređivanja produktivnosti poslovanja. Analiza potrebe edukacije tekstilnih inženjera koji trenutno rade u preduzećima tekstilne industrije pokazuje da se edukacija treba odvijati iz oblasti: računarstvo i informatika (28.35%), strani jezici (16.54%), menadžment (16.54%), upravljanje kvalitetom (14.17%), dizajn (11.02%), marketing (9.45%), što je prikazuje tabela 1.

Tabela.1 Potreba edukacije tekstilnih inženjera koji trenutno rade u preduzećima tekstilne industrije

Izvor [10]

Rb.	Naziv oblasti	%
1.	Strani jezici	16,54
2.	Računarstvo i informatika	28,35
3.	Marketing	9,45
4.	Menadžment	16,54
5.	Dizajn	11,02
6.	Preduzetništvo	3,94
7.	Upravljanje kvalitetom	14,17
Σ		100

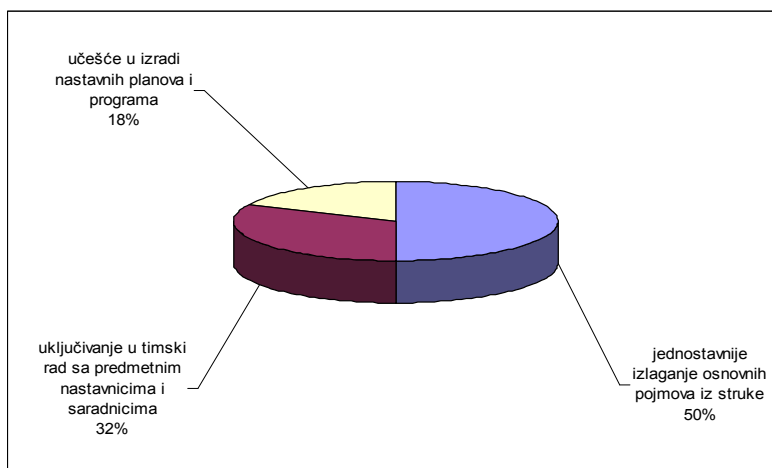
Većina studenata (85%) smatra da je stečeno znanje iz srednje škole dovoljno za praćenje nastave iz opšte stručnih predmeta, a da ih u praćenju nastave iz predmeta opšte struke ometa: ex-katedra predavanja (37%), zatim preopširni programski sadržaji na studijama (33%) i skromno znanje iz ovih predmeta (30%), što se može videti na slici 5.

Izvor [10]

Slika 5. Razlozi ometanja u uspešnom praćenju nastave iz predmeta opšte struke

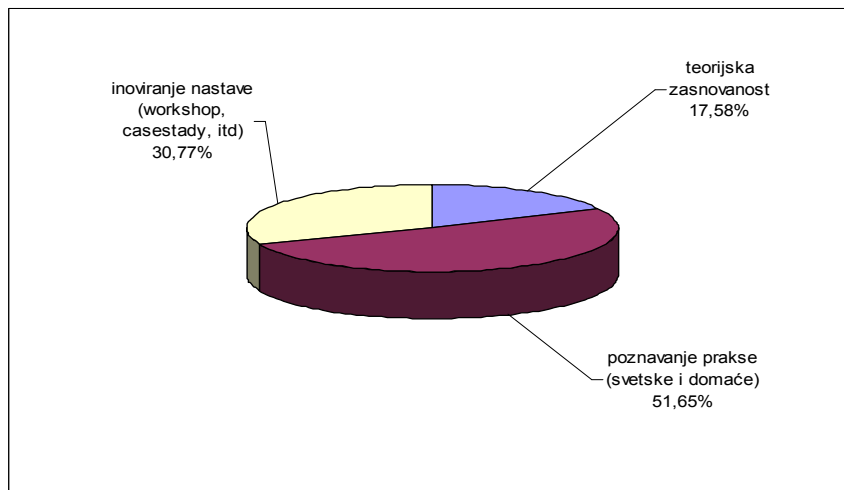
Najveći broj analiziranih studenata (50%) sugerirše predmetnim nastavnicima iz uže struke jednostavnije izlaganje osnovnih pojmova iz uže struke, (32%) uključivanje u timski rad sa predmetnim nastavnicima i saradnicima i učešće u izradi nastavnih planova i programa (18%), što pokazuje slika 6.

Izvor [10]

Slika 6. Sugestije predmetnim nastavnicima iz uže struke

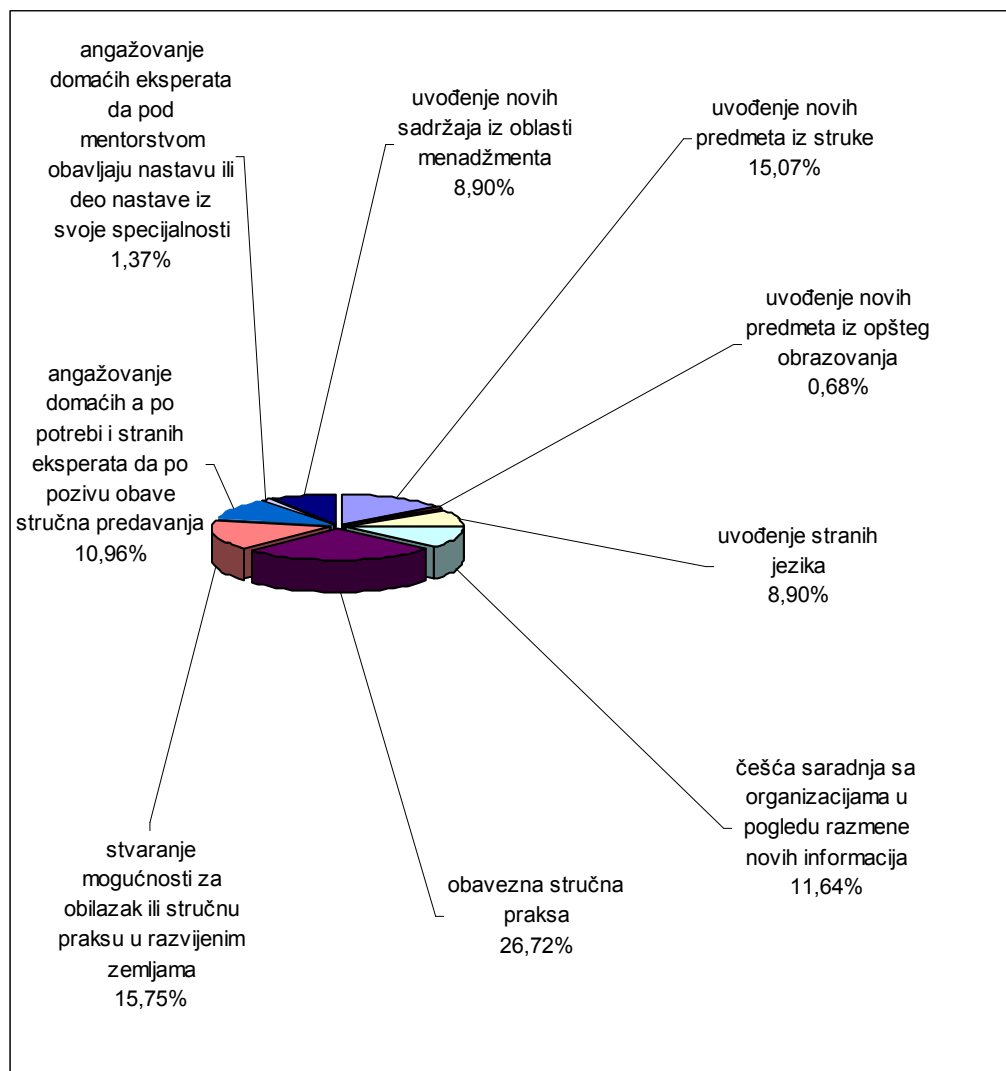
Studenti, njih (88%) smatra da treba uvesti ocenjivanje rada i uspešnosti profesora, a da su osnovni kriterijumi pri ocenjivanju: poznavanje prakse (svetske i domaće) što je mišljenje (51,65%) studenata, inoviranje nastave (work shop, casestudy) (30,77%), i teorijska zasnovanost (17,58%) što ilustruje slika 7.

Izvor [10]

Slika 7. Osnovni kriterijumi pri ocenjivanju profesora

Eksperti su predložili visokoškolskim ustanovama u cilju poboljšanja svojih nastavnih planova i programa obaveznu stručnu praksu (26,72%), stvaranje mogućnosti za obilazak ili stručnu praksu u razvijenim zemljama (15,75%), i uvođenje novih predmeta iz struke (15,07%), itd. Predlog visokoškolskim organizacijama u cilju poboljšanja svojih nastavnih planova i programa dat je na slici 8.

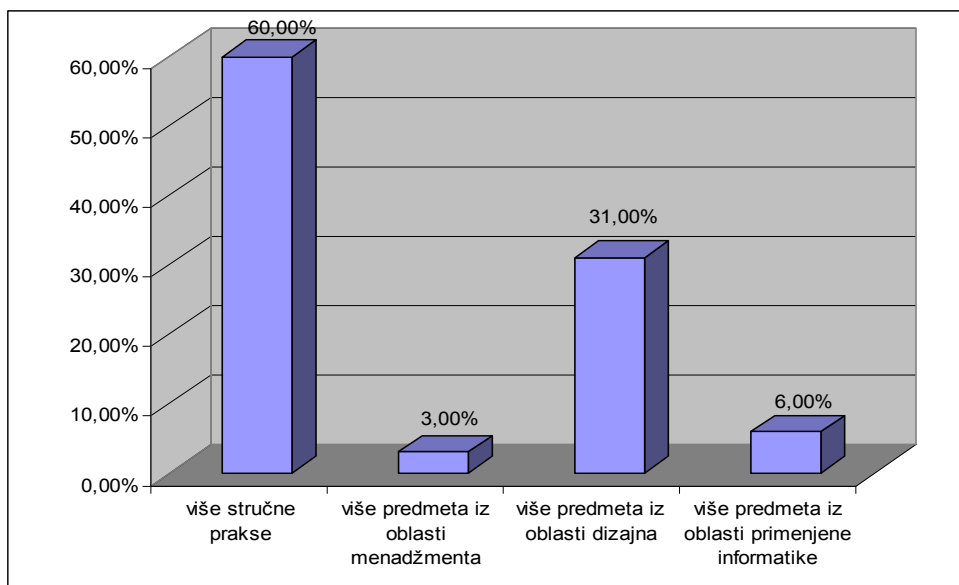

Izvor [10]

Slika 8. Predlog visokoškolskim ustanovama u cilju poboljšanja svojih nastavnih planova i programa

Na sledeće pitanje, koje se odnosi o prelozima u cilju poboljšanja nastave stručnog obrazovanja, studenti predlažu:

- više stručne prakse (60%),
- više predmeta iz oblasti dizajna (31%),
- više predmeta iz oblasti primenjene informatike (6%),
- više predmeta iz oblasti menadžmenta (3%), što ilustruje slika 9.

Izvor [10]

Slika 9. Predlozi u cilju poboljšanja nastave stručnog obrazovanja

Novi režim studiranja po Bolonjskoj deklaraciji, podrazumeva dobro uravnoteženu kombinaciju teorije i prakse. Po pitanju da li studenti treba da imaju adekvatnu praksu, anketirani eksperti (93,75%) smatraju da studenti treba da imaju adekvatnu praksu u oblasti tekstilne i odevne industrije. Prema rezultatima istraživanja, najveći broj anketiranih studenata (78%) smatra da tokom studija nisu imali adekvatnu praksu u tekstilnim pogonima.

6. ZAKLJUČAK

Znanje je osnovni poslovni resurs u savremenoj privredi. Imperativ kontinualnog unapređivanja produktivnosti poslovanja, kao preduslova rasta i razvoja jedne tržišno orijentisane organizacije, pretpostavlja permanentno unapređivanje produktivnosti znanja. Savremeno društvo zahteva stručnjake koji poseduju spoj

različitih znanja i veština, pre svega iz oblasti menadžmenta i informacionih tehnologija, koji su sposobni da donose brzo odluke, koji pokazuju interes za primenu novih metoda i tehnika poslovanja i koji sami teže poboljšanju radnog procesa.

Preduzeća tekstilne industrije koja godinama imaju problema sa produktivnošću, imaju perspektivu bez obzira na probleme sa kojima se susreću domaće organizacije u tekstilnoj industriji a to su zastarela oprema, nedostatak finansijskih kapitala i nedostatak stručnog usavršavanja kadrova na svim nivoima. Konkurentska prednost tekstilne industrije Srbije mora da potekne od inovacija, kvaliteta i preko unapređivanja tehnologije i veće stručnosti radnika. Najveći potencijal koji bi doveo do bržeg ekonomskog razvoja tekstilne industrije su obrazovni ljudi. U cilju unapređenja kvaliteta poslovanja domaćih preduzeća iz oblasti tekstilne industrije, visokoškolske organizacije treba da školuju kadrove u skladu sa evropskim integracionim tokovima.

Težnja svake zemlje je da ostvari strateške ciljeve u privredi ali i u drugim sektorima. To se posebno odnosi na obrazovanje na svim nivoima. Investicije u obrazovnoj politici su sigurne garancije u pravcu ostvarivanja sve većih zahteva tržišta. Stoga većina zemalja vrši kontinualnu edukaciju svih nivoa i struktura kadrova kako bi se uskladili sve strožijim uslovima evropske zajednice. Posebno se vodi računa na da visoko i više školstvo usklade svoje nastavne planove i programe sa zahtevima Bolonjske deklaracije.

Postojeći obrazovni profili na domaćim fakultetima mogu da pripreme inženjere za izazove privrede u tranziciji, a tekstilne radne organizacije imaju poverenje u tekstilne inženjere koji se školuju na našim višim školama i fakultetima. Novi režim studiranja po Bolonjskoj deklaraciji, podrazumeva dobro uravnoteženu kombinaciju teorije i prakse. U cilju poboljšanja nastave stručnog obrazovanja, studenti predlažu: više stručne prakse jer većina studenata tokom školovanja nije imala adekvatnu stručnu praksu u tekstilnim pogonima.

Obrazovanje svih zaposlenih predstavlja preduslov za postizanje boljih poslovnih efekata. Odgovornost stručnih kadrova u tekstilnoj industriji ogleda se u stalnom obrazovanju i osposobljavanju na principima doživotnog učenja i inoviranja svojih znanja i veština.

LITERATURA:

1. Deming E., „Nova ekonomska nauka“, PS Grmeč-Privredni pregled, Beograd, 1996. god.
2. Đorđević D., Bešić C., Bogetić S., „Osnove funkcionisanja savremene ekonomije“, Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin“, Zrenjanin, 2004. god.
3. Đorđević D., Đekić I., „Osnove upravljanja kvalitetom“, Teagraf, Beograd, 2001 god.
4. Drucker P., „Postkapitalističko društvo“, PS Grmeč-Privredni pregled, Beograd, 1996. god.
5. Gašović M., „Modni marketing“, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1998.

6. Kotler P., Armstrong G., „Principles of Marketing“Prentice-Hall International Editions, Englewood Cliffs, New Jersey, 1996.
7. Lewis, R., Smith, D., „Totalni kvalitet u visokom obrazovanju“, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd, TF „Mihajlo Pupin Zrenjanin“ i Institut za preduzetništvo MSP BK Beograd, 1998
8. Strategija industrijskog razvoja Srbije do 2010 god. Ministarstvo za nauku i tehnologiju, Podseparat za industriju tekstila, Beograd 2003.
9. Strategija privrednog razvoja Srbije do 2010 godine - Vlada Republike Srbije- Ministarstvo za nauku, tehnologiju i razvoj., Beograd 2002, knjiga 2, -Tekstilna industrija, odgovorni ekspert prof. dr. Svetlana Milosavljević,
10. Urošević S., Savremeni koncept poslovanja i unapređenja stručnih kadrova u tekstilnoj industriji, TF „Mihajlo Pupin Zrenjanin, 2007. doktorska disertacija
11. www.srbija.sr.gov.yu/vesti/TEKSTILNA+INDUSTRIJA
12. www.vodickrozbu.com (/univerzitet/univezitet_buducnosti.htm)